

UUE PANKROTISEADUSE LÜHITUTVUSTUS

November 2003

Ilmunud Eesti Majanduse Teatajas Nr. 11/2003

Pankrotiseadus võeti vastu Riigikogus 22. jaanuaril 2003 ning see jõustub 1. jaanuaril 2004. On selge, et tegemist on väga olulise seadusega kaubandusõiguses ning vältimatu on arvestada antud seaduse olulisemate põhimõtetega äriühingute tegevuses. Antud teadmised on olulised nii äriühingule, kellel on majandusraskusi kui ka kõigile teistele äriühingutele kuna nad peavad igapäevaselt suhtlema isikutega, kes võivad juba olla või tulevikus osutada maksejõuetuteks.

Pankrotiseadus, mis kehtib 2004 aasta alguseni on pärit aastast 1996/97 ja on selge, et antud seaduse regulatsioon ei vasta enam käesoleva aja nõuetele. Eestis on vastu võetud väga olulisi seadusi, mis on paratamatult kaasa toonud vajaduse muuta ka pankrotiseadust. Eelkõige on pankrotiseadusele mõju avaldanud 1. juulil 2002 jõustunud võlaõigusseadus ja tsiviilseadustiku üldosa seadus. Uue pankrotiseaduse koostamisel on arvesse võetud ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõud. Uus seadus täiendab ja täpsustab oluliselt pankrotimenetluse läbiviimist ja sellega seoses tekkivaid õigussuhteid ning püüab reguleerida senised lüngad. Lisaks sellele näeb uus pankrotiseadus täiesti uue valdkonnana ette füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise.

Üheks oluliseks uue seaduse eesmärgiks on pankrotiprotsessi kiirendamine. Väidetavalt kulub keskmiselt ühe pankrotiprotsessi läbiviimiseks 3 aastat, mis on kiiresti arenevas majandusühiskonnas kindlasti majandusprotsesse takistavaks teguriks. Sellega seoses on täpsustatud pankrotimenetluse tähtaegu.

Pankroti mõiste ei ole uues seaduses muutunud. Paragrahv 1 kohaselt loetakse pankrotiks võlgniku kohtuotsusega väljakuulutatud maksejõuetust. Maksejõuetuks loetakse võlgnikku, kes ei suuda püsivalt rahuldada võlausaldaja nõudeid.

Pankrotiseadusesse on uudsena sisse toodud kohtu uurimisprintsüüp, mis ei ole tsiviilasjades reeglina tavapärane. Paragrahv 3 lõige 3 kohaselt peab pankrotiasja menetlev kohus omal algatusel võtma tarvitusele abinõud, et selgitada välja asjaolud, millel on pankrotimenetluse seisukohalt tähtsust, ja korraldama selleks vajalike tõendite kogumise. On selge, et kohtu uurimisprintsüüpi ei saa laiendada kõigile pankrotimenetlusega seotud

toimingutele, vaid eelkõige neile kohtutoimingutele, mis on pankrotimenetlusele ainuomased. Näiteks ei saa kohtu uurimisprintsüübile toetuda võlausaldaja, kes peab oma nõude tunnustamist nõudma kohtu kaudu.

Teatavasti on võimalik juhatuse liikmetele seada ühise esindusõiguse piirang, mis töö praktikas kaasa probleeme, kuna juhatuse liikmele oli otsesõnu sätestatud kohustus (TSÜS, paragrahv 36) esitada pankrotiavaldus, kui oli ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu. Tegelikult ei saanud aga juhatuse liikmed, kellele oli seatud esindusõiguse piirang, oma seadusest tulenevat kohustust täita. Uue pankrotiseaduse kohaselt (paragrahv 13 lõige 4) ei kehti esindusõiguse piirang pankrotiavalduse esitamisel ja juhatuse liikmel on kohustus esitada pankrotiavaldus viivitamatult vastavate asjaolude ilmnemisel.

Antud kohustuse rikkumine võib lisaks tsiviilvastutusele kaasa tuua ka vastutuse karistusseadustiku kohaselt. Lisaks on isikul, kes maksis pankrotimenetluse kulude katteks kohtudeposiidi õigus nõuda selle summa hüvitamist isikutelt, kes oleksid pidanud pankrotiavalduse esitama (paragrahv 30 lõige 3).

Pankrotiseaduse üks eesmärkidest oli pankrotihaldurite järelevalve tõhustamine. Hetkel kehtiva seaduse alusel teostatav kohtupoolne järelevalve ei ole ennast praktikas õigustanud. Selleks on uues seaduses ette nähtud, et halduri tegevuse peale võivad võlausaldaja ja võlgnik kaevata pankrotitoimkonnale, võlausaldajate üldkoosolekule, kohtule või Justiitsministeeriumile. Haldurite tegevuse üle teostab järelevalvet Justiitsministeerium. Uues seaduses on loobutud pankrotihaldurite atesteerimise nõudest ning piisab kui haldur on ühe korra eksami sooritanud. Tegutsesvatel halduritel peab olema olemas vastutuskindlustus.

Võlausaldajale ja võlgnikule on sätestatud kohustus, et nad peavad põhistama oma pankrotiavalduse. Võlgnik peab lisama pankrotiavaldusele seletuse maksejõuetuse põhjuse kohta ja võlanimekirja. Võlausaldaja peab lisaks oma nõude tõendamisele viitama ka mõnele asjaolule, mis on toodud paragrahv 10 lõige 2. Need asjaolud võib jagada kaheks: a) punktis 1 toodud asjaolu peab esinema pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja suhtes ning tema nõue peab olema sissenõutav ja seda peab olema üritatud sisse nõuda, b) punktides 2-5 toodud asjaolud ei pea esinema pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja suhtes ning tema nõue ei pea olema muutunud sissenõutavaks. Selliseks asjaoluks võib olla näiteks ka olukord, kus võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks, või on muul viisil tahtlikult põhjutanud oma maksejõuetuse või kui võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ta ei suuda oma kohustusi täita või võlgnik on lahkunud Eestist eesmärgiga hoiduda oma kohustuste täitmisest või varjab end samal eesmärgil.

Võlausaldaja poolt esitatud pankrotiavalduse menetlemisel on eelistungi pidamine kohustuslik. Lisaks on antud võimalus võlausaldajale esitada erikaebus ka juhul kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik ja pankrotimenetlus lõpetatakse raugemisega. See hoiab ära juhtumid, kus pankrot kuulutatakse välja raugemise tõttu liiga lihtsalt ning võlausaldajaid sellesse ei kaasata. Võlausaldajal on siinkohal võimalus tõendada, et võlgniku likvideerimine on ikkagi võimalik ning võlgnikul on vara, mille arvelt võlausaldajate nõudeid rahuldada või siis esinevad vara tagasivõitmise võimalused.

Väga oluliseks tuleb pidada regulatsiooni, mille kohaselt tuleb pankrotihalduril lisaks ajalehetetele teavitada kirjalikult kõiki teadaolevaid võlausaldajaid, pandipidajaid ja isikuid, kellel on kohustusi võlgniku suhtes. Sellist kohustust ei ole vaid juhul kui kohustatud isikuid ja võlausaldajaid on üle 100. Sellisel juhul säilib vaid pandipidajate ja

välismaiste võlausaldajate kirjaliku teavitamise kohustus. Teavitamine omab olulist tähendust pandipidajate osas. Paragrahv 94 kohaselt, juhul kui pandiga tagatud nõuet omav võlausaldaja, kellele on saadetud kirjalik teade, ei esita tähtaegselt oma nõuet, loetakse tema pandiõigus lõppenuks. Antud asjaolu ei mõjuta nõude olemasolu, aga nimetatud nõue ei ole sellisel juhul enam pandiga tagatud ja omistab seega kehvema järjekoha.

Pandipidajate osas on oluliseks muudatuseks ka see, et pandiõigust ei loeta automaatselt kehtivaks vaid lisaks oma nõudele peab võlausaldaja kaitsma ka oma nõude suhtes kehtivat pandiõigust (paragrahv 100).

Täiesti uue regulatsioonina on seoses VÕS'iga pankrotiseadusesse tulnud omandireservatsiooni puudutav osa paragrahvis 49.

Väga olulise muudatusena võib ära tuua ka pankrotiseaduse paragrahv 80 lõige 3, mille kohaselt osaleb võlausaldajate esimesel üldkoosolekul kohtunik. Kohtunik lahendab oma suulise määrusega kohapeal vaidlused häälte arvu määramise üle. Hiljem kinnitab kohtunik selle oma kirjaliku määrusega, mille peale saab esitada erikaebuse. Teistel üldkoosolekutel osaleb kohtunik vaid siis kui on alust arvata, et võib tekkida vaidlus häälte arvu määramise üle.

Pankrotiseadus toob paragrahvides 110-114 ammendava loeteluna ära tehingu tagasivõitmise alused, mis on siis kohaldatavad juhul kui tehinguga kahjustati võlausaldajate huve. Üldalused on toodud paragrahvis 110 ja erialused paragrahvides 111-114. Erialuste puhul ei ole oluline, kas tehingu teine pool teadis või pidi teadma, et tehinguga kahjustatakse võlausaldajate huve.

paragrahvis 116 annab pankrotiseadus uudse normina võimaluse tagasivõita lisaks üldõigusjärglaselt (enne oli tuletatav teiste seaduste abil) ka eriõigusjärglaselt. Eriõigusjärglaseks loetakse tehingu teist poolt juhul kui ta teadis võlgniku tehingu või toiminguga tagasivõidetavuse aluseks olnud asjaolusid või siis ta omandas saadu tasuta.

Tagasivõitmise juures on tähelepanuväärne asjaolu, et isikult, kes tagasivõitmise aluseks olevatest asjaoludest teadis või pidi teadma, on tagasivõitmise korras võimalik nõuda lisaks tehingu alusel saadule ja viljadele ka kahju hüvitamist ulatuses, millist kasu ta oleks võinud saada korrapärase majandamise reegleid järgides asja kasutades ja mis tal jäi saamata tema süü tõttu.

Kehtiva seaduse kohaselt on isikule, kelle vara on võlgniku käes, antud tähtaeg vara välistamise nõude esitamiseks kahe kuu jooksul pankrotiteate avaldamisest (sarnaselt teiste võlausaldajate nõuete esitamisega). Uue seaduse kohaselt on seda tähtaega pikendatud ja tal on õigus esitada nõue 1 aasta jooksul (paragrahv 123).

Esmakordseks võib pidada ka paragrahv 139 lõige 2 regulatsiooni, mille kohaselt võlgniku kinnisvara müügi korral enampakkumisel lõppevad kõik sundmüügiõigust omavad tagatised (reaalkoormatised ja hüpoteegid). Samuti ei jää püsima need asjaõigused, mis on järjekoha poolest hilisemad võrreldes esimest sundmüügi õigust omava asjaõigusega. Enampakkumisel lõppevad asjaõigused kustutab haldur kinnistusraamatust ilma puudutatud isiku nõusolekuta. See vähendab oluliselt tagatistele seni antud kaitset.

Paragrahvis 153 on sätestatud pandiga seonduvate müügikulude hüvitamine. Enam ei loeta kõiki pandi realiseerimisega seotud kulusid pankrotimenetluse kuludeks vaid

panditud asja müügiga seonduvad kulud arvatakse maha pandi eseme müügist saadud rahast. Selliste kulutuste mahaarvamise ülemmääraks on kehtestatud 15 %.

Pankrotivara väljajagamine on olnud pankroti korral alati üks tähtsamaid küsimusi. Uues seaduses on oluliselt muudetud nõuete rahuldamisjärke ning neid on võrreldes kehtiva seadusega vähendatud. Esmalt on välja jäänud eelisõigusnõuetest töötasu nõuded, kuna need rahuldatakse tulevikus "Eesti Töötukassa" poolt. Teiseks ei kuulu eelisõigusnõuete hulka enam ka riigi maksunõuded, vaid need rahuldatakse samas järgus muude võlausaldajate nõuete, kelle nõue ei ole tagatud pandiga. Maksuameti eelisõigusnõude kaotamise näol on tegemist poliitilise otsusega, millega kaotati ära riigi privilegeeritud seisund pankrotimenetluses. Maksuameti eelisõigusnõude kaotamise peamiseks põhjenduseks on asjaolu, et riigil on küllaltki varajases staadiumis võimalik hinnata äriühingu majanduslikku seisut ja võtta koheselt tarvidusele abinõud ning sellise eelistatud seisundi andmine riigile ei ole kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiibiga.

Nõuete rahuldamisel on püsima jäänud põhimõte, et kõigepealt tehakse pankrotimenetlusega seonduvad väljamaksed ja seejärel rahuldatakse nõuded vastavalt paragrahvis 153 toodud rahuldamisjärkudele järgnevalt:

- a) pandiga tagatud tähtaegselt esitatud tunnustatud nõuded panditud vara müügist saadud raha ulatuses;
- b) tähtaegselt esitatud tunnustatud nõuded (siia langevad ka pandipidajate nõuded selles ulatuses, mida ei olnud võimalik rahuldada panditud asja müügist saadud raha arvelt);
- c) tähtaegselt esitamata, kuid tunnustatud nõuded.

11 peatükk käsitleb füüsilisest isikust võlgniku võlgadest vabastamist. Antud regulatsiooni tingis asjaolu, et kui juriidiline isik vabaneb pankrotimenetluse raames likvideerimisel oma võlgadest, siis füüsilise isik jääb oma kohustuste eest vastutavaks veel 10 aastaks, mis ei pruugi olla aga mõistlik. Enne võlgadest vabastamise menetluse algamist tuleb võlgniku vara suhtes läbi viia tavaline pankrotimenetlus, kus selgitatakse välja võlausaldajate nõuded, realiseeritakse võlgniku vara ning tehakse selle arvel võlausaldajatele väljamaksed. Vastava avalduse peab võlgnik esitama pankrotimenetluse raames hiljemalt esimese üldkoosoleku ajaks. Võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamise otsustab kohus lõpparuande kinnitamisel. Kui kohus algatab võlgniku kohustustest vabastamise menetluse, nimetab ta võlausaldajate üldkoosoleku ettepanekul usaldusisiku, kellele võlgnik on kohustatud tegema võlgade katteks makseid.

Kui võlgnik on üldjuhul 5-aastase menetluse kestel oma kohustusi täitnud, võib kohus otsustada võlgniku kohustustest vabastamise. Eelkõige on võimalik vabastada kohustustest nn. hoolast ja heauskset võlgnikku, kes on teinud korrapäraselt makseid usaldusisikule. Seaduses on toodud mitmed asjaolud, mille esinemisel kohus võlgnikku kohustustest ei vabasta. Võlgniku kohustustest vabastamise saab kohus võlausaldaja taotlusel 1 aasta jooksul tühistada, kui selgub, et võlgnik on menetluse kestel oma kohustusi tahtlikult rikkunud ning seeläbi olulisel takistanud võlausaldajate nõuete rahuldamist.

Pankrotimenetluse peamiseks liigiks on Eestis olnud likvideeriv pankrotimenetlus, kus peale pankrotimenetluse lõppu juriidiline isik kustutatakse registrist. Samas on mujal maailmas järjest enam hakatud tähelepanu pöörama saneerivale pankrotimenetlusele,

mille eesmärgiks on ettevõtte tervendamine ja seeläbi äritegevuse jätkamine. Uue pankrotiseadusega soovitakse rõhutada saneerimise olulisust ning teha kompromissi sõlmimine paindlikumaks. Kompromiss kujutab endast võlgniku ja võlausaldajate vahelist kokkulepet võlgade tasumise kohta, mis seisneb võlgade vähendamises või nende tasumise tähtaja pikendamises. Kompromissi sõlmimine on võimalik nii väljaspool pankrotimenetlust enne pankroti väljakuulutamist kui ka pankrotimenetluse käigus, mille siis kinnitab kohus.

Seoses uue seaduse jõustumisega tõusetub küsimus ka algatatud menetluste osas. Kõik pankrotimenetluse toimingud, mis on alanud enne 2004. aastat viiakse lõpule veel vana seaduse alusel, kuid kõik pankrotitoimingud, mis tehakse pärast uue seaduse jõustumist alluvad juba uue seaduse regulatsioonile. Seega juhul kui näiteks kohus on pankroti välja kuulutanud 2003. aastal vana seaduse alusel ja seejärel määratakse võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumine 2004. aastasse, siis tuleb võlausaldajate üldkoosolek juba läbi viia uue seaduse alusel.

Karin Madisson, jurist
Advokaadibüroo Sorainen Law Offices, Tallinn